

FƏRİDƏ ƏHMƏDOVA
AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: feride25@mail.ru

ŞAMIL QAZIYEVİN YARADICILIĞINDA NATÜRMORT VƏ PORTRET JANRI

Qədim İrəvanda doğulan görkəmli Azərbaycan rəssamı Şamil Qaziyevin əsas yaradıcılıq fəaliyyəti Naxçıvanla bağlı olmuşdur. Ömrünün 50 ilini təsviri sənətə həsr edən rəssam rəngkarlıq və qrafika sahəsində onlarla əsərlərin müəllifi olmuşdur. "Meyvələr", "Natürmort" və digərləri rəssamın natürmort janrında, "100 yaşlı qoca", "Avtoportret", "Qardaşının portreti" isə onun portret janrında yaratdığı əsərlərdəndir. Rəssam "Qaçqınlar", "Xırmanada", "Taxılbiçənlər", "Qalayçılar", "Naxçıvan hamamı" və digər süjetli tablolarında da portret janrından istifadə etmişdir. Araşdırmalar göstərir ki, Şamil Qaziyev natürmort və portret janrlarından istifadə edərək xalqımızın məişətini, onun etnoqrafiyasını, yaşadığı təlevi, hiss və həyəcanlarını bacarıqla təsvir edə bilmişdir.

Açar sözlər: *Şamil Qaziyev, Naxçıvan, natürmort, portret, rəngkarlıq.*

Azərbaycanın təsviri incəsənətində natürmort janrının müstəqil sənət növü kimi təşəkkül tapması XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Bu vaxta qədər natürmort janrı miniatür əsərlərin yardımçı növü kimi özünü göstərirdisə, XX əsrin əvvəllərində, Bəhrüz Kəngərlinin yaradıcılığında təsviri sənətin bu sahəsinə müstəqil janr kimi tez-tez müraciət olunmağa başladı. Bir sözlə, Azərbaycan təsviri sənətinin tarixində natürmort janrının müstəqil sənət növü kimi təşəkkülü Bəhrüz Kəngərli yaradıcılığı ilə bağlıdır.

XX əsrin əvvəllərində Bəhrüz Kəngərlinin əsasını qoyduğu əsərlər Azərbaycan rəssamlarının fərdi yaradıcılığında davam etdirilmiş və yaşadılmışdır. Natürmort janrının inkişafında görkəmli Azərbaycan rəssamı Şamil Qaziyevin də əməyi olmuşdur. Bir çox Azərbaycan rəssamı kimi o da B.Kəngərli məktəbinin nümayəndəsi olmuşdur. Qədim Naxçıvan torpağının yetirdiyi görkəmli sənətsünəşlik doktoru Kərim Kərimov qeyd edir ki, Adil Qaziyevin, Şamil Qaziyevin və Hüseyn Əliyevin rəssamlıq təhsili almaqlarında Bəhrüz Kəngərlinin rolu böyük olmuşdur [1, s. 14].

Şamil Həsən oğlu Qaziyev 30 mart 1908-ci ildə qədim Azərbaycan şəhəri İrəvanda dünyaya gəlmişdir. Zəngin mədəniyyət mərkəzi olan İrəvanın mədəni mühiti Şamil Qaziyevin bədii zövqünün formalaşmasına böyük təsir etmişdir.

Ş.Qaziyev ziyalı bir ailədə böyümüşdür. Rəssamın atası Həsən Xəlil oğlu Qaziyev İrəvan quberniyasında və Naxçıvan qəzasında maarif və mədəniyyətin inkişafında böyük xidmətlər göstərmişdir. O, uzun illər Naxçıvan qəzasının şəhər və kəndlərində müəllimlik etmiş, məktəblərdə müxtəlif vəzifələrdə işləmişdir. Qaziyevlər nəslindən çıxmış görkəmli ziyalılar İrəvan və Naxçıvanın tanınmış maarif və mədəniyyət xadimləri kimi bu gün də alınmaqdadırlar [2, s. 6-49]. Rəssamın qızı Natella Qaziyeva babasını və onun yaşadığı dövrü xatırlayaraq deyir: "...millətin maariflənməsi yolunda yarım əsrdən artıq əmək sərf edən babam Həsən Qaziyev xoşbəxt ata idi. Babam 1878-ci ildə İrəvan şəhərində anadan olub, elə orada da yaşamışdır. Sovet hakimiyyəti qurulduqdan

sonra Azərbaycan ərazilərinin hesabına qondarma Ermənistan Respublikası yaradılıb. Bolşeviklərlə həmrəylik edən daşnaklar həm İrəvanda, həm də ətraf bölgələrdə azərbaycanlılara qarşı işğalçılıq siyasəti yeridərək görünməmiş vəhşiliklər törədiblər. İrəvanın özündə azərbaycanlılara qarşı sui-qəsdlər edilib, talanlar törədilib, evlər yandırılıb, repressiyalar baş verib. Belə bir zamanda babam ailəsi ilə birlikdə Naxçıvan şəhərini özünə sığınacaq seçib..." [3].

Ş.Qaziyev 1920-ci ildə ailəsilə birlikdə Naxçıvana pənah gətirmişdir [4]. Onun rəssamlığa marağı, gələcəkdə rəssam olmaq arzusu da Naxçıvan diyarında görüldü, əyani şəkildə tanış olduğu, Bəhrüz Kəngərli və onun əsasını qoyduğu təsviri sənət ənənələri ilə bağlı idi. Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunda təhsil almağınə baxmayaraq, sonralar ürəyindəki arzusuna görə təhsilini yarımçıq qoymuş, Bakı Rəssamlıq Məktəbinə oxumağa getmişdi. Bu məktəb Ş.Qaziyev təsviri sənətin sirlərinə dərinindən bələd olmasında əvəzsiz rol oynamışdır.

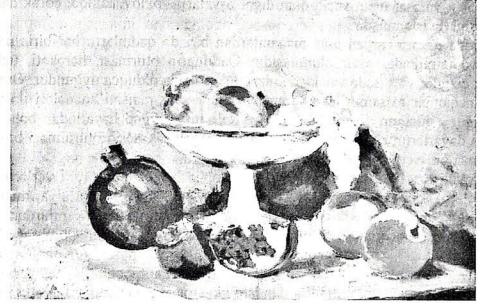
Ş.Qaziyev natürrəm janrı ilə Bakı Rəssamlıq Məktəbinə hazırladığı dövrdən daha əvvəl tanış idi. Rəssamla bağlı xatirələrdə qeyd olunur ki, o, həmin vaxtlar Adil Qaziyev Naxçıvan Teatrının yanında açdığı dərnsədə sənətin ibtidai sirlərini öyrənmişdir. Heç şübhəsiz ki, o, Bakı Rəssamlıq Məktəbində oxuduğu illərdə dəfələrlə natürrəm janrına müraciət etmişdi [5, s. 56].

Şamil Qaziyev əsərlərində Bəhrüz Kəngərli ənənələrini və onun sənətinin təsirini aydın görmək mümkündür. Bu onun realist rəssamlıq məktəbinə bağlılığından irəli gəlir. Rəssam əsərlərində həyat hadisələrini təbii və inandırıcı surətdə əks etdirməyə çalışmışdır. Ş.Qaziyev əsərləri ilə B.Kəngərlinin əsərlərinin adları arasında da oxşarlıq, bənzərlik, paralellik tapmaq mümkündür. "Qaçqınlar", "Şələlə", "Kəndə gedən yol", "İmamzadə", "Qızlar bulacağı", "İlanlı dağ" və s. rəsm əsərlərinin müəllifi B.Kəngərli. Ş.Qaziyev də rəsm əsərlərində bu mövzulara rast gəlmək mümkündür. "Köhnə İmamzadə", "Qaçqınlar", "Qızlar bulacağı", "Şələlə" və onlarla digər əsərlər mövzu baxımından B.Kəngərlinin tabloları ilə oxşarlıq təşkil edir.

Rəssamın yaradıcılığında təsviri sənətin müxtəlif janrlarına – süjetli tablo, mənzərə, portret və digərlərinə rast gəlirik. Ş.Qaziyev bizə məlum olan, natürrəm janrında çəkdiyi əsərləri digər janrdakı çəkilmis tablolarla müqayisədə azlıq təşkil edir. Qeyd etdiyimiz kimi, natürrəm janrı hər bir rəssam kimi onun da yaradıcılığına həla tələbbəli illərindən əvvəl doğulmuşdu. Təəssüf ki, rəssamın çəkdiyi həmin əsərlərin əksəriyyəti bu gün əlimizdə çox az sayda qalmışdır.

Ş.Qaziyev natürrəm janrında çəkdiyi əsərlərindən biri "Natürrəm" adlanır. Rəssam əsəri yaradıcılığının ən məhsuldar illəri sayılan 1977-ci ildə işləmişdir. Belə planda çəkilmiş tablo kətan üzərində yağlı boya ilə icra olunmuşdur. Əsərin ön planında, stolun üstündə Azərbaycan nemətlərindən biri, süfrəmizin bəzəyi gilənar isti rənglə təsvir edilmişdir. İkinci planda isə Azərbaycan xalqı üçün xarakterik olan çay süfrəsinin nələki və armudu stəkanla çəkilmiş rəssam xalqımızın çay süfrəsi mədəniyyətinə nümayiş etdirmişdir. Dördüncü planda isə kasa içərisində soyuq rənglə işlənmiş qəndin təsviri onun göstəricisidir ki, Azərbaycan texniki bitkilərinə də yetişdirilə bir ölkədir. Arxa planda stolun üstündə soyuq rənglərlə vaza, vazanın içində həm isti, həm də gözəllik simvolu olan qızılqul təsvir edilmişdir. Rəssamın yaratdığı əsərdə rənglərin müəyyən simvolik mənası da vardır. Ağ sevgidə olan təmizliyi, paklığı, dürüstlüyü, qırmızı sevginin başlanğıcını və bünövrəsinin qoyulmasını, sarı rəng isə güənə enerjisini, bolluğu, həyatı göstərir. Haqiqətən də, Vətənimizin nemətləri və süfrə mədəniyyətimiz hər zaman olduğu kimi bu günün özündə belə özünəməxsusluğu ilə bizləri heyran edir.

Ş.Qaziyev Azərbaycan nemətlərinə həsr etdiyi növbəti tablolarından biri də "Meyvələr" əsəridir. Rəssam bu tablonu 1977-ci ildə yağlı boya ilə kətan üzərində işləmişdir. Əsərin ölçüsü 100x80 sm-dir. Tablodakı rəssam müxtəlif fiqur və rənglərdən istifadə etmişdir.

Şəkil 1. Natürrəm. "Meyvələr".

Rəssamın yaratdığı əsər yeddi detallı özündə cəmləşdirmişdir. Rəssam "Meyvələr" əsərini yaratmaqla ölkəmizin çox gözəl iqlimlə yerləşməsinə və təbii sərvətlərimizin bol olmasına, meyvəçiliyin Azərbaycan inkişaf etdiyini göstərmişdir. On planda məsənin üzərində kəsilmis nar parçaları və şaftallınar isti rəngləri nar rənglərlə contrast yaratmışdır. İkinci planda təsvir olunmuş nar süfrəmizin bəzəyi olmaqla yanaşı, həm də mədəni nemətlərimizdən biridir. Arxa planda soyuq rənglə təsvir olunmuş vaza verilmişdir. Vazanın içində isti rənglə işlənmiş şaftallınar və qabın içərisində xaricə doğru sallanmış üzüm təsvir edilmişdir. Rəssam əsərin arxa planını bütünlükdə soyuq rənglə işləmişdir.

Ömrünün 50 ilini təsviri sənətə həsr edən fədakar sənətkarın yaradıcılığı geniş və hərtərəfli olmaqla janr müxtəlifliyinə görə seçilir. Görkəmli rəssam Şamil Qaziyev yaradıcılığında portret janrı demək olar ki, aparıcı janrlardan biridir. O, yaradıcılığında portret janrına əsərinin həm müxtəlif, həm də yarımcı vasitəsi kimi müraciət etmişdir. Bu janrdakı işlədiyi tabloların böyük əksəriyyəti rəngarlıq sahəsinə daxildir. Tədqiqatçıların yazdıqlarına əsasən Şamil Qaziyev portret janrında yaratdığı, 1931-ci ildə keçirilən sovyar sərgilərinin birində nümayiş etdirilən "Çoban" əsəri hazırda dünyanın nüfuzlu sərgilərindən biri olan Moskva Tretyakov qalereyasında saxlanılır [6; 7, s. 54]. Bu əsər rəssamın portret janrında nail olduğu yaradıcılıq uğurlarından biri idi.

Yaradıcılığının ilk illərində Şamil Qaziyev portret janrına xüsusi əhəmiyyət vermişdir. Onun yağlı boya ilə çəkdiyi "Avtoportret" əsərini nəzərdən keçirəndə çox maraqlı bəyallara rast gəlmək mümkündür. Rəssam müxtəlif rəng çalarından məharətə istifadə edərək öz portretini orijinal üslubda yarada bilmişdir. Şamil Qaziyev müxtəlif illərdə çəkdiyi "Qardaşın portreti", "Qadın rəsmi", "Ata", "Avtoportret", "100 yaşlı qoca" kimi əsərləri rəssamın portret janrında uğurlu və özünəməxsus işlərindəndir.

Ş.Qaziyev etnoqrafik zənginlikləri baxımından seçilən "Lavayapanlar" (şəkil 2) əsəri süjetli tablo janrında yaratdığı qiymətli əsərlərindən biridir. Əsərdə aparıcı janrlar

dan biri portret janıdır. 1977-ci ildə yağlı boya ilə kətan üzərində işləmiş əsərin ölçüsü 100×80 sm-dir. Tabloda rəssam müxtəlif fiqur və rənglərdən istifadə etmişdir.

Tabloda, ön planda dörd qadın fiquru verilmişdir. Təndirin içini isti alov rəngi ilə işləyərək rəssam işin ən qızgın vaxtını təsvir etmişdir. Müxtəlif bu əsas fiqurlarla yanaşı, köməkçi və əsər üçün vacib olan digər əşyaları – oxlov, kündə, çörək daşı, rəfətə və digərlərini də işləmişdir.

Tabloda nəzərə çarpan əsas məqamlardan biri də qadınların hər birinin müxtəlif yaşlarda və mimikada təsvir olunmasıdır. Qadınların oturmaları, hərəkəti, üzlerindəki xarakterik cizgilər və s. sadə əmək adamlarının obrazına olduqca uyğundur. Əsərdəki bu cür incə məqamlar rəssamın ləvəşəpəmə və digər xalq məişəti ənənələri ilə yaxından tanış olduğunu göstərir. Keçmişimizdən və xalqımızın kənd həyatından bəhs edən bu tablo milli dəyərlərimizin qorunub saxlanması və gələcək nəsələ ötürülməsi baxımından əvəzolunmaz bir incidir.

Görkəmli rəssamın təbiət təsvirlərində, köhnə Naxçıvanın tarixi yerlərini əks etdirən tablolarında, məişət mövzusunda yaratdığı əsərlərində, doğma diyarımızın etnoqrafik xüsusiyyətlərini əks etdirən rəsmlərində portret janrı aparıcı janrlardan biri kimi diqqət cəlb edir. “Qaçqınlar”, “Molla məktəbi”, “Ləvəşəpənlər”, “Çörəksatan”, “Küçə dəlləyi”, “Çarıqlılar”, “Naxçıvanda köhnə həyat”, “Örtülü bazar”, “Köhnə qala”, “Gac dəyirmanı”, “Qalayçılar”, “Öküzlərin nallanması”, “Taxılbiçənlər”, “Naxçıvan hamamı” və s. rəsmlərində müxtəlif janrlardan istifadə etməsinə baxmayaraq yenə də konkret olmayan obrazlar, portretlər diqqət mərkəzindədir.

Şəkil 2. Ləvəşəpənlər.

Şamil Qaziyev “Qaçqınlar” əsərini elindən, obasından didərgin düşmüş, İrəvandan Naxçıvana pənah götürmüş insanlara həsr etmişdir. Rəssam qadınları, uşaqları, qocaları çarəsis vəziyyətdə, yol gedərkən təsvir etmişdir. O, tablunu 1977-ci ildə, yağlı boya ilə kətan üzərində işləmişdir. Tablonun ölçüsü 100×80 sm-dir.

Rəssam əsərdə xüsusilə qadınların, uşaqların və qocaların kədər və həsrətini daha qabarıq cizgilərlə ön plana çıxarmışdır. Qadın və uşaqların ətoyına vurulan balaca qırmızı rəng zərbələri isə insanların qəlbindəki ağrı-acını daha da qabartmışdır. Portretdəki

qaçqınların gözlərinə daha dərinləndirilmiş fikir verdikdə isə gözü yol çəkən, necə olacaqlarını, nə edəcəklərini düşünən insan obrazları göz önündə canlanır. Demək olar ki, tabloda yaxın hər bir rəng əsərdəki obrazların hisləri ilə əhəngdarlıq təşkil edir. Şamil Qaziyev böyük ustalılıqla obrazın sifət cizgilərini tabloda əks etdirmişdir.

Araşdırmalar göstərir ki, Şamil Qaziyev natürrəm və portret janrlarından istifadə edərək xalqımızın məişətini, onun etnoqrafiyasını, yaşadığı taleyi, hiss və həyəcanlarını bacarıqla təsvir edə bilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aliyev N. Naxçıvanın ilk Əməkdar incəsənət xadimi – rəssam Şamil Qaziyev. “Şərqi səhəri” qəz., 2018, 13 aprel.
2. Xəlilov Ə. Naxçıvan Teatrının tarixi. Bakı: Azərbaycan Teatr Cəmiyyəti, 1964, 93 s.
3. Xəlilov F. Maarif fədəisi: Həsən bəy Qaziyev. Naxçıvan: Əcəmi, 2016, 88 s.
4. Quliyeva F.Q. Rəssam Şamil Qaziyevin tarixi-etnoqrafik tabloları. “Şərqi səhəri” qəz., 2018, 8 may.
5. Maarif fədəisi: Həsən bəy Qaziyev. Naxçıvan: Əcəmi, 2016, 88 s.
6. Şamil Qaziyev. Naxçıvan: Əcəmi, 2010, 63 s.
7. Tahirova G. Natella Qaziyeva: “Atamın yubileyinin qeyd olunması incəsənət, mədəniyyət tariximizə, mənavi irsimizə verilən yüksək qiymətdir”. “Şərq qarısı” qəz., 2018, 20 fevral.

Фарида Ахмадова

ЖАНРЫ НАТЮРМОРТА И ПОРТРЕТА В ТВОРЧЕСТВЕ ШАМИЛЯ ГАЗИЕВА

Творческая деятельность выдающего азербайджанского художника Шамиля Газиева, родившегося в древнем городе Иреване, была тесно связана с Нахчываном. Художник, посвятивший 50 лет своей жизни изобразительной искусстве, является автором более десяти живописных и графических произведений. «Фрукты», «Натюрморт» и другие картины художник написал в жанре натюрморт, а «100 летний старик», «Автопортрет», «Портрет брата» нарисованы в жанре портрет. «Бегенцы», «На гумне», «Жницы», «Лудильщики», «Нахчыванская баня» и на других тематических картинах художник использовал из жанра портрета. Исследование показывает что, Шамиль Газиев очень искусно изображал быт нашего народа, его этнографию, жизненную судьбу, чувства и волнения.

Ключевые слова: Шамиль Газиев, Нахчыван, натюрморт, портрет, живопись.

Farida Akhmadova

STILL LIFE AND PORTRAIT GENRES IN SHAMIL GAZIYEV'S CREATIVITY

The creative activity of the notable Azerbaijani artist Shamil Gaziyev which was born in the ancient city of Irevan it has been closely connected with Nakhchivan. The artist who has devoted 50 years of your life to art is an author more than ten pictures

and graphic works. "Fruits", "Still life" and other pictures the artist has painted in the genre still life, "The 100 aged old man", "Self-portrait", "The brother's portrait" are drawn in the portrait genre. "Refugees", "On a threshing floor", "Reapers", "Tin-smiths", "The Nakhchivan bath" and in other thematic pictures the artist used from portrait genre. The research shows that, Shamil Gaziyeu very skillfully represented to our people, his ethnography, vital destiny, to feeling and nervousness.

Keywords: *Shamil Gaziyeu, Nakhchivan, still life, portrait, painting.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Vəli Baxçəliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)